De Septem Sapientium Fabulis Quaestiones Selectae.

Dissertatio Inauguralis Philologica

Quam Scripsit Et

Amplissimi Philosophorum Ordinis

Consensu Et Auctoritate

Ad Summos In Philosophia Honores

In

Universitate Litterarum Viadrina Vratislaviensi

Rite Impetrandos

Die XVII. M. Martii A. MCMII Hora XII 15

Una Cum Sententiis Controversis In Aula

Leopoldina Publice Defendet

Josephatus Mikołajczak

Posnaniensis.

Adversarii Erunt:

Franciscus Hannig, Dr. Phil.

Daniel Goliasch, Stud. Phil.

Vratislaviae

M. & H. Marcus.

Haec commentatio reliquis capitibus aucta propediem edetur in

„Breslauer philologische Abhandlungen vol. IX".

RICCARDO FOERSTER

Pietatis Ergo.

Novam de septem sapientibus disputationem haud scio an quispiam inutilem atque supervacaneam arbitretur. Nam F. Bohren, *De septem sapientibus, diss. Bonn. 1867* quaecunque vel ab antiquis scriptoribus de septem sapientibus memoriae tradita vel a recentioribus prolata sunt, disposuit et plurimis quaestionibus huc pertinentibus viam felicissime munivit. Neque qui novissimus fabellas de septem sapientibus traditas non tam in conspectu posuit quam historiam earum indagare suscepit, Harro Wulf, *De fabellis cum collegii septem sapientium memoria coniunctis quaestiones criticae, Halis Sax. 1896 (diss. philol. Hal. XIII pars III p. 163—216)* quae sibi proposuit, male absolvisse dictus est a Leopoldo Cohn [1]) et ab Haeberlino [2]). Sed hunc *quae et apud quos fuerint narrandi primordia, qua ratione usi auctores sequentes materiam fabellarum traditam excoluerint et quasi in rivulos deduxerint, quomodo vasta et satis multifaria fabularum moles in unum corpus coaluerit* firmis fundamentis nisum iustaque ratione usum exposuisse nego cum Gustavo Tuerk [3]). Praeterea sententiae a viris doctis hic illic in medium prolatae, praecipue de origine fabellarum quae sunt de septem sapientibus, nondum satis examinatae sunt. Inter illos est Carolus Joël, qui his diebus in secundo volumine operis *Der echte und der Xenophontische Sokrates, Berlin 1901 p. 759 sqq.* huic

[1]) Wochenschr. f. klass. Phil. 1897 n. 52 p. 1417 sq

[2]) Bursians Jahresb. 1900, III p. 268.

[3]) Berl. Philol. Wochenschr. 1898 n. 4 p. 104 sq.

quaestioni haud parvo spatio concesso primordia fabellarum de septem sapientibus traditarum enucleasse remque ad exitum perduxisse sibi visus est.

Itaque rem ex integro disquirendam suscepi, sed ita, ut quae recte constituta invenissem, denuo in disceptationem vocare omitterem, veluti de dictis septem sapientium, de quibus egregie egit Brunco[1]. Atque hoc quidem ordine disserere mihi proposui, ut agerem primum de septem sapientium catalogo, quo tempore constitutus esset; secundo loco de eorum hebdomade, quare haec ipsa ficta esset; deinde de septem sapientibus cum Apolline Delphico coniunctis; tum de eorum conventibus et conviviis; postremo de praemio iis dato.

[1]) Acta Sem. Philol. Erlang. III (1884) p. 299—397. Cf. etiam Stanjek, Quaestionum de sententiarum septem sapientium collectionibus, diss. Vratisl. 1891.

Caput I.

Quo tempore septem sapientium catalogus constitutus sit.

Academia Platonica a. p. Chr. n. 529 a Iustiniano sublata cum antiquitatis firmissima auctoritas fracta esset, Atheniensium supremi philosophi qui forte septem numero erant, platanorum e lucis egressi in remotam magorum terram Persidem decesserunt. Sed cum non ita multo post domum sedesque suas desiderarent, Chosroes, rex Persarum, effecit singulari condicione pacis a. 533 cum Iustiniano factae, ut incolumes in patriam redirent[1]. Quo facto successor infensorum in Athenienses hostium insignem assecutus est gloriam. Iamque dudum Athenarum academia fabula facta exstiterunt qui narrarent Leontii filiam quae postea Theodosii II uxor Eudocia nominabatur, septem Athenienses philosophos Constantinopolim comitatos esse atque imperatorem Theodosium adisse. Nomina eorum partim Graeca partim Latina sunt: Cranus, Carus, Pelops, Nerva, Silvanus Apelles, Curvus. Quos Theodosius in hippodromum secum duxit, ubi unius alteriusve statuae arcanis interpretationibus acumen ingenii exhibuerunt.[2] Ita demoriente Graecorum philosophia septem sapientes lucent tamquam ultimi solis Graecorum radii.

---

[1]) Agath. hist. II 30 sq. ed. Bonn. p. 131.

[2]) Georg. Codin. de signis ed. Bonn. p. 56. Gregorovius, Athenais p. 65. 121.

Sed etiam in philosophiae ineuntis limine septem stant sapientes atque scite veteres scriptores hoc aevum significaverunt, cum primum eorum, cuius ἀκμή septem quoque sapientium aetatem constituit, Thaletem Milesium nominarent, conditorem primae naturam investigantis sectae philosophicae (Diog. Laert. I 22 (Thales) πρῶτος σοφὸς ὠνομάσθη ἄρχοντος Ἀθήνησι Δαμασίου, καθ' ὃν καὶ οἱ ἑπτὰ σοφοὶ ἐκλήθησαν, ὥς φησι Δημήτριος ὁ Φαληρεὺς ἐν τῇ τῶν ἀρχόντων ἀναγραφῇ) (=FHG II 362). Sed qua de causa ipso Damasia archonte Thaletem ceterosque sapientes appellatos esse Demetrius dicat, disceptatur. Secundum Aristotelis Ἀθην. πολιτ. XIII 2 Damasias archontis munere functus est a. 583/2 magistratumque continuabat anno sequenti 582/1 i. e. olymp. 49,3, quo anno ἀγὼν στεφανίτης institutus est. Neque eam ob causam Demetrium Phalereum aetatem septem sapientium simul cum Damasia archonte constituisse veri dissimile est, quod eorum tempora cum primo Pythico ἀγῶνι στεφανίτῃ concinere voluit.[1]) Apud Eusebium autem est: Vers. Arm. Abr. 1439 = olymp. 50,3 = 578/7: *Septem sapientes nominati sunt.* Hic errore e varia Pythiorum numeratione orto factum esse, ut una olympias suo loco moveretur, probavit Busoltus, parumque recte mihi iudicare videtur U. de Wilamowitz, Aristot. und Athen Ip. 11 sq.: „Auf das Jahr des Damasias (welches, bleibt unbekannt) hat Demetrios von Phaleron die 7 Weisen und demnach auch den Thales angesetzt. Weshalb er, der erste bekannte Sammler der Sprüche der 7 Weisen, so verfahren ist, bleibt eine offene Frage: dass er die Sieben nach Thales datiert habe, darf man daraus nicht ableiten, dass Diogenes seine Datierung im Leben des Thales anführt. Denn Diogenes beginnt die Geschichte der 7 Weisen mit Thales, unter dem also das allgemeine Datum stehen musste. Für Thales persönlich war allerdings die von ihm vorhergesagte Sonnenfinsternis von 586 die bequemste Epoche, und dass man sich ihrer bedient hat, folgt aus Eusebius, dessen wie gewöhnlich verwirrte Überlieferung sich auf dieses Jahr (Olymp. 48,3), zum mindesten für seine Quelle, zurückführen lässt. Aber um so

[1]) Od. Mueller in Boettigeri Amalthea I p. 126 adn. 19. Busolt, Griech. Gesch.[2] I p. 697 adn. 1. II p. 301 adn. 3. Diels, Poet. Philos. frg. p. 3 adn. 6.

sicherer zeigt Eusebius, dass diese Epoche nicht mit der Stiftung der Pythien d. h. mit dem Jahre des Damasias zusammenfallen kann, da diese Notiz, wie sich gebührt, 3—4 (das richtige ist 4) Jahre später eingetragen ist."[1])

Septem sapientes una aetate vixisse passim legitur; ut apud Andronem qui in opere Τρίπους inscripto apud Clementem Alexandrinum Strom. I 21 p. 143, 39 Sylb. = Mueller FHG II p. 347 dicit: συνεχρόνισαν δὲ οἱ συγκαταλεγέντες σοφοὶ τῷ Θαλεῖ, et apud Ciceronem de orat. III 34, 137: *Septem fuisse dicuntur uno tempore, qui sapientes et haberentur et vocarentur.*

Notionem sapientis vocabulis σοφός atque σοφιστής antiquis temporibus indicatam esse satis superque constat. Ut nonnulla afferam, Diog. Laert. Prooem. 12 οἱ δὲ σοφοί, inquit, καὶ σοφισταὶ ἐκαλοῦντο καὶ οὐ μόνον, ἀλλὰ καὶ ποιηταὶ σοφισταί. Herodot. I 29 ἀπικνέονται ἐς Σάρδις ἀκμαζούσας πλούτῳ ἄλλοι τε οἱ πάντες ἐκ τῆς Ἑλλάδος σοφισταί, οἳ τοῦτον τὸν χρόνον ἐτύγχανον ἐόντες. IV 95 Ἑλλήνων οὐ τῷ ἀσθενεστάτῳ σοφιστῇ Πυθαγόρῃ. Quin etiam septem sapientes σοφιστάς nominatos hic illic legimus, ut apud Aristotelem in Etymologico Magno p. 722, 16 Sylb. s. v. σοφιστής = Arist. frg. 5 Rose (1886) ὁ δὲ Ἀριστοτέλης σοφιστὰς λέγει τοὺς ἑπτὰ σοφούς. Plutarch. de ε delph. 3 λέγουσι γὰρ ἐκείνους τοὺς σοφοὺς (sc. septem sapientes) ὑπ' ἐνίων δὲ σοφιστὰς προσαγορευθέντας. Aristid. or 46 II p. 407 Dind. οὐχ Ἡρόδοτος Σόλωνα σοφιστὴν κέκληκεν, οὐ Πυθαγόραν πάλιν, οὐκ Ἀνδροτίων (Ἄνδρων corr. Siebelis; cf. FHG II p. 347 frg. 4) τοὺς ἑπτὰ σοφιστὰς προσείρηκε λέγων δὴ τοὺς σοφούς. Sed Socratica aetate notio harum vocum commutata est; etenim σοφιστής odiosam significationem magistri stipendio docentis accepit, et σοφία ad rerum cognitionem redacta atque a Socraticis generi humano abiudicata est. Philosophi tantum illi vocari volebant, cum sibi sapientiae studiosi potius quam compotes viderentur[2]), id quod postea cum Platonica

---

[1]) Cf. etiam Diels, Rhein. Mus. XXXI (1876) p. 17. Stettiner. Ad Solonis aetatem quaest. critic., diss. Regim. 1885 p. 52.

[2]) Ed. Meyer, Philol. XXXXVIII (1889) p. 268. Forschung. z. alt. Gesch. I p. 127.

philosophia ab Heraclide Pontico ad Pythagoram transferebatur.[1]) Quo factum est, ut cum Thales tum Bias et Pittacus, viri omnium consensu in vita et usu versati, fierent vitae neglegentes, veri modo videndi cupidi perscrutatores, qui a rebus sensibilibus sese abstraherent (Plat. Hipp. mai. p. 281 C τί ποτε ταἴτιον, ὅτι οἱ παλαιοὶ ἐκεῖνοι, ὧν ὀνόματα μεγάλα λέγεται ἐπὶ σοφίᾳ, Πιττακοῦ τε καὶ Βίαντος καὶ τῶν ἀμφὶ τὸν Μιλήσιον Θαλῆν καὶ ἔτι τῶν ὕστερον μέχρι Ἀναξαγόρου, ὡς ἢ πάντες ἢ οἱ πολλοὶ αὐτῶν φαίνονται ἀπεχόμενοι τῶν πολιτικῶν πράξεων). Alii sapientes eos fuisse prorsus negaverunt, veluti Cicero de amic. 2,7: *Nam qui septem appellantur, eos qui ista subtilius quaerunt, in numero sapientium non habent*, eosque viros tantum rei publicae gerendae gnaros putarunt. (Diog. Laert. I 40 ὁ δὲ Δικαίαρχος οὔτε σοφοὺς οὔτε φιλοσόφους φησὶν αὐτοὺς γεγονέναι, συνετοὺς δέ τινας καὶ νομοθετικούς.[2]) Aristotel. (hanc enim lectionem optimus codex Gottingensis praebet pro Ἀριστοκλῆς) in dialogo περὶ φιλοσοφίας apud Ioannem Philoponum in Isagoge Nicomachi Geraseni (ed. R. Hoche, Wesel 1864 p. 2)[3]) πάλιν ἀπέβλεψαν περὶ τὰ πολιτικὰ πράγματα καὶ ἐξεῦρον νόμους καὶ πάντα τὰ συνιστῶντα τὰς πόλεις· καὶ ταύτην πάλιν τὴν ἐπίνοιαν σοφίαν ἐκάλεσαν· τοιοῦτοι γὰρ ἦσαν οἱ ζ΄ σοφοὶ πολιτικάς τινας ἀρετὰς εὑρόντες. Cic. de re publ. I (7) 12 *Eos vero septem quos Graeci sapientes nominaverunt, omnes paene video in media re publica esse versatos* Inedit. Vatican.[4]) οὐ γὰρ ἐζήτουν ἐκεῖνοί γε, εἰ πολιτευτέον οὐδὲ πῶς, ἀλλ᾽ ἐπολιτεύοντο αὐτοὶ καλῶς). Thales sane a ceteris in republica versatis saepe secernitur, quippe qui solus rerum naturam perscrutatus sit. (Plutarch. Sol. 3, 5 ὅλως ἔοικεν ἡ Θάλεω μόνου σοφία τότε περαιτέρω τῆς χρείας ἐξικέσθαι τῇ θεωρίᾳ· τοῖς δὲ ἄλλοις ἀπὸ τῆς πολιτικῆς ἀρετῆς τοὔνομα τῆς σοφίας ὑπῆρξε. August. de civit. dei VIII 2 *Ionici vero generis princeps fuit Thales Milesius, unus illorum septem qui sunt appellati sapientes.*

---

[1]) Plat. Apol. 20 D. 23 A. Phaedr. 278 D. de Wilamowitz, Philol. Unters. I p. 214.

[2]) Cf. etiam I. de Arnim, Ineditum Vaticanum, Hermes XXVII (1892) p. 120: Δικαιάρχῳ δὲ οὐδὲ ταῦτα (sc. dicta) σοφῶν εἶναι ἀνδρῶν δοκεῖ et p. 126. Diels, Poet. Philos. frg. p. 10.

[3]) Cf. etiam Bywater, Journ. of Philol. VII (1877) p. 66.

[4]) Cf. I. de Arnim l. l. p. 120.

Sed illi sex vitae genere distinguebantur et quibusdam praeceptis ad bene vivendum accommodatis; iste autem Thales, ut successores etiam propagaret, rerum naturam scrutatus suasque disputationes litteris mandans eminuit maximeque admirabilis exstitit). Quin etiam Damon Cyrenaeus cum alios philosophos accusationibus insectabatur tum septem sapientes (Diog. Laert. I 40 Δάμων ὁ Κυρηναῖος γεγραφὼς περὶ τῶν φιλοσόφων πᾶσιν ἐγκαλεῖ, μάλιστα δὲ τοῖς ἑπτά).

Quibusnam igitur e viris septem sapientium numerus constabat? Plato primus in Protagora dialogo 343A nomina septem sapientium affert, ut breviter et commode dicta neminem nisi virum exquisita subtilique doctrina instructum enuntiare posse exemplis argumentisque comprobet: Τοῦτ' οὖν αὐτὸ καὶ τῶν νῦν εἰσιν οἳ κατανενοήκασι καὶ τῶν πάλαι, ὅτι τὸ λακωνίζειν πολὺ μᾶλλόν ἐστι φιλοσοφεῖν ἢ φιλογυμναστεῖν εἰδότες, ὅτι τοιαῦθ' οἷόν τε εἶναι ῥήματα φθέγγεσθαι τελέως πεπαιδευμένου ἐστὶν ἀνθρώπου. τούτων ἦν καὶ Θαλῆς ὁ Μιλήσιος καὶ Πιττακὸς ὁ Μυτιληναῖος καὶ Βίας ὁ Πριηνεὺς καὶ Σόλων ὁ ἡμέτερος καὶ Κλεόβουλος ὁ Λίνδιος καὶ Μύσων ὁ Χηνεὺς καὶ ἕβδομος ἐν τούτοις ἐλέγετο Λακεδαιμόνιος Χίλων. Οὗτοι πάντες ζηλωταὶ καὶ ἐρασταὶ καὶ μαθηταὶ ἦσαν τῆς Λακεδαιμονίων παιδείας. Καὶ καταμάθοι ἄν τις αὐτῶν τὴν σοφίαν τοιαύτην οὖσαν ῥήματα βραχέα ἀξιομνημόνευτα ἑκάστῳ εἰρημένα. οὗτοι καὶ κοινῇ ξυνελθόντες ἀπαρχὴν τῆς σοφίας ἀνέθεσαν τῷ Ἀπόλλωνι εἰς τὸν νεὼν τὸν ἐν Δελφοῖς γράψαντες ταῦτα. ἃ δὴ πάντες ὑμνοῦσι . . Τοῦ δὴ ἕνεκα ταῦτα λέγω; ὅτι οὗτος ὁ τρόπος ἦν τῶν παλαιῶν τῆς φιλοσοφίας, βραχυλογία τις Λακωνική. Quo loco Plato Thaletem, Pittacum, Biantem, Solonem, Cleobulum, Mysonem, Chilonem ut viros perfecte planeque eruditos enumerat. Non quosvis a se electos illum in sapientium catalogum conscripsisse luculento argumento sunt verba καὶ ἕβδομος ἐν τούτοις ἐλέγετο. Itaque neque numerum neque nomina eorum qui huc congregati nobis sese offerunt, Plato ipse constituit, sed utrumque ei praesto iam fuisse concludamus necesse est.

Iam nos quaestio vocat, unde quod Plato dicit desumptum putemus atque quando omnino septem sapientium catalogus constitutus sit.

Quod Plato singula septem sapientium nomina enumerat

neque in universum de septem sapientibus agit dicens τούτων ἦσαν οἱ ἑπτά, ex hac re conicere licet Platonem noluisse alios intellegi atque quos ipse in animo haberet. Itaque statuendum est iam Platonis aetate non omnium consensu eosdem viros in septem sapientium numero habitos esse, sed plures eorum catalogos exstitisse. Atque re vera demonstrari potest Platonis aetate alium catalogum fuisse, in quo Anacharsis erat.

Diogenes enim Laertius tradit (I 41 Ἔφορος δὲ ἀντὶ Μύσωνος Ἀνάχαρσιν) Ephorum pro Mysone Anacharsin septem sapientibus adscripsisse. Sed ab Ephoro rerum scriptore primo hoc factum esse haud facile putes, etiamsi Wulfius l. l. p. 10 = 172 contendit: *Ephorus, qui nescio qua ratione ductus Anacharsidem septem sapientium collegio ab ipso adscriptum addit.* Immo probari potest Anacharsin iam ante Ephorum inter septem sapientes numeratum esse. Anacharsis enim apud Diodorum IX 26 et in dialogo Lucianeo Ἀνάχαρσις ἢ περὶ γυμνασίων prorsus alius describitur atque quem apud Herodotum (IV 76) cognoscimus, qui Graecarum litterarum cupidus Athenas adit[1]) atque domum reversus Graecorum cultu et humanitate imbutus diem supremum obit. In eis autem quae apud Diodorum et in Luciani dialogo de Anacharside tradita sunt aeque atque in dictis quae sub eius nomine feruntur, certum consilium sensumque inesse qui cum Cynicorum doctrina congruat, egregie demonstravit R. Heinze[2]). Sed ut in Diodori narratione Cynicorum sententia subest, ita Ephorus quoque manifesta eorum doctrinae vestigia prodit[3]). Apud hunc primum et perfectae gentis Scythicae imago adumbratur et Anacharsis in septem sapientium catalogo occurrit. Itaque Anacharsin a Cynicis ipsis numero septem sapientium adscriptum esse verisimile est[4]). Nam Cynici nimiam rerum domesticarum admirationem opinionem praesumptam natura alienam esse iudicaverunt nec barbaros sapientiae virtutisque optimae participes esse non posse censuerunt. Cynicis moris

---

[1]) Cf. etiam Luciani Σκύθης ἢ πρόξενος 1.

[2]) Philol. L (1891) p. 458 sq.

[3]) A. Riese, Idealisierung der Naturvölker des Nordens in der griech. und römisch. Litteratur, Progr. Frankfurt a. M. 1875 p. 21. Joël l. l. p. 761. Duemmler, Kleine Schriften I p. 219.

[4]) Cf. Norden, Neue Jahrb. f. d. klass. Altert. VII (1901) p. 253 adn. 1.

erat, ut gentes quae instituta et ingenium sincere integreque a contagione aliarum servassent, opponerent Graecis cultu quidem elatis, sed vera παιδείᾳ carentibus. Itaque hac quoque re comprobatur et Diodorum ultimam partem libri noni ex Ephoro sumpsisse, id quod aliis argumentis iam evictum erat[1]), et Anacharsin iam a Cynicis in septem sapientium numerum relatum esse, non ab Ephoro demum, qui ex illorum narrationibus Anacharsin suo inseruit catalogo.

Vides igitur Platonis temporibus septem sapientium catalogum exstitisse qui Cynicorum placitis adaptatus Anacharsin sapientem haberet. Atque verisimile est eadem aetate fuisse catalogum in quo Periander, Corinthiorum tyrannus, erat, quoniam utrum Periander septem sapientibus adscribendus esset necne, Aristotelis temporibus certatum esse videtur (Diog. Laert. I 99 Ἀριστοτέλης μὲν τὸν Κορίνθιόν φησιν εἶναι τὸν σοφόν. Πλάτων δὲ οὔ φησι (vide quae in cap. III exponam).

Itaque mea quidem sententia Plato illo Protagorae loco unum de septem sapientium catalogis quos exstitisse demonstravi exhibet, fortasse divulgatissimum ac vetustate probatum. Nam hunc sat multo ante Platonem inventum esse argumento est imperfectum ἐλέγετο. (Cf. p. 12 sq.). An verisimile videtur quinto demum saeculo septem sapientium catalogum constitutum esse neque potius sexto, quod aevo plurimorum qui in septem sapientium numerum relati sunt, proximum erat et quo novella viros iam apud aequales claros clariores reddidit?

Obsolefacta enim epici carminis forma qua heroum fabula utebatur, cum ποιηταῖς successissent λογοποιοί, in heroum fabulae locum subiit soror eius aetate minor quae dicitur novella. Anno a. Chr. n. fere 600 in mentem Graecae nationis paulatim irrepsit profunda religionis concussio cum aliis e rebus tum gravissimis cladibus orta quas Asia omni vita et victu exculta et expolita a Lydis Persisque accepit. Fieri non potuit quin rerum cursum litterae subinde sequerentur. Novellae quoque Musa ἴσκεν ψεύδεα πολλὰ λέγειν ἐτύμοισιν ὅμοια. De singulis probatis viris qui apud aequales inclaruerunt, summo cum studio multa et praeclara, iucunda, delectationi apta perhibentur, quin etiam quam plurima finguntur. Talem

[1]) Heinze l. l. p. 466. Busolt, Griech. Gesch.[2] II p. 60.

in modum e veris falsisque serta vitae clarorum illius aevi virorum nectebantur. Atque orta in Ionia cum cultu humanitateque Ionica in Graeciam migravit novella cui maxime cordi erat de excellentibus viris fabellas fingere fictasque magis magisque augere.[1] Quare non miraberis novellam amplexam esse tales viros, quales erant Thales, Pittacus, Solon, Bias. Atque iam apud satis antiquos scriptores vestigia invenimus, quibus septem sapientes vivos magna auctoritate et potentia valuisse et mortuos heroes factos in dies celebratos esse eorumque gloriam brevi angustos fines patriae uniuscuiusque transcessisse comprobatur. Ita Mysonis Chenensis iam Hipponax mentionem fecit (Diog. Laert. I 107 = Bergk, Lyr. Gr.⁴ frg. 45)

Καὶ Μύσων, ὃν Ὡπόλλων ἀνεῖπεν ἀνδρῶν σωφρονέστατον πάντων. Eiusdemque versu apud Diogenem Laertium I 84 servato = Bergk, Lyr. Gr.⁴ frg. 79 Ἀ καὶ δικάζεσθαι Βίαντος τοῦ Πριηνέως κρεῖσσον edocemur, quam pervulgata fuerit fama iudicii Biantis. Idem non minus laudibus extulit Demodocus Lerius apud Diogenem Laertium I 84 (= Bergk, Lyr. Gr.⁴ frg. 6) Ἢν τύχῃς κρίνων, δικάζευ τὴν Πριηνίην δίκην. Heraclitus quoque Biantem laudavit (Diog. Laert. I 88 = Diels, Herakleitos (Berlin 1901) frg. 39 ἐν Πριήνῃ Βίας ἐγένετο ὁ Τευτάμεω, οὗ πλέων λόγος ἢ τῶν ἄλλων (cf. infra p. 11). Etiam de Pittaco Heraclitus verba fecit atque Alcaeum ab eo captum dimissum esse addita sententia συγγνώμη τιμωρίας κρείσσων (Diog. Laert. I 76). Pittaci illud χαλεπὸν ἐσθλὸν ἔμμεναι impugnat Simonides Ceus in Platonis Protagora 343 C. Thaletem astrologum praedicaverunt Heraclitus, Xenophanes, Democritus teste Diogene Laertio I 23. Chiloni μηδὲν ἄγαν primus Critias vindicavit (Schol. Eur. Hippol. 264). Dictum χρήματα χρήματ' ἀνήρ Aristodemo vindicatum Alcaeus novit, (Diog. Laert. I 31 et schol. Pind. Isthm. II 17 = frg. 49 B⁴) (cf. quae in cap. V exponam). Et quantopere duobus saeculis usque ad Herodoti aetatem laudes singulorum auctae quotque de his fabellae sensim fictae sint, vel ex ipso Herodoto

[1]) B. Erdmannsdoerfer, Zeitalter d. Novelle in Griechenland, Preuss. Jahrbb. XXV (1870), 121 sq. 283 sq. de Wilamowitz, Hermes XXV (1890) 196 sq. Aristot. und Athen II, 6 sq. Ed. Schwartz, Fünf Vorträge über den griechischen Roman (Berlin 1896) p. 27 sq. Ed. Meyer, Forschung. z. alt. Gesch. II p. 237.

satis liquet qui haud paucas refert Recte iudicat Plutarchus Conviv. VII sap. 7 πολλά γε . . . πιστεύεται ψευδῶς, καὶ χαίρουσιν οἱ πολλοὶ λόγους ἀνεπιτηδείους περὶ σοφῶν ἀνδρῶν αὐτοί τε πλάττοντες καὶ δεχόμενοι παρ᾽ ἑτέρων ἑτοίμως, et Cicero de finib. II 3, 7 *septem autem* inquit *illi non suo, sed populorum suffragio omnium nominati sunt.* In memoriam revoco Solonis cum Croeso conventum (Her. I 29 sq.). Et Croesus cum naves aedificari iussisset qui insulas incolebant dicionis suae facturus, Biante aut Pittaco auctore consilio destitit atque cum Ionibus pacem fecit (I 27). Thales Croesum in exercitu Halyn flumen traiciendo adiuvisse fertur, id quod Herodotus ipse negat Croesum exercitum pontibus qui in illo flumine fuissent, traiecisse arbitratus (I 75). Novellae assignanda sunt quae de Periandro (I 23 sq.) eiusque filio Lycophrone narrantur (III 50).

Novitne vero Herodotus septem sapientes in catalogum vel societatem coniunctos? Cuius rei testimonio qui afferri solet locus I 29 ἀπικνέονται ἐς Σάρδις ἀκμαζούσας πλούτῳ ἄλλοι τε οἱ πάντες ἐκ τῆς Ἑλλάδος σοφισταί, οἳ τοῦτον τὸν χρόνον ἐτύγχανον ἐόντες, ὡς ἕκαστος αὐτῶν ἀπικνέοιτο, καὶ δὴ καὶ Σόλων ἀνὴρ Ἀθηναῖος ipse opinionem eorum qui Herodoto scientiam catalogi septem sapientium tribuunt, diserte refutat verbis ὡς ἕκαστος αὐτῶν ἀπικνέοιτο. Singulos igitur sapientes Croesum adiisse Herodotus narrat, sed neque catalogum neque collegium septem sapientium hoc aliove loco affert.[1]) Quae res, praesertim cum Herodotus Solonem, Pittacum, Biantem, Thaletem cum Croeso convenientes faciat atque totiens occasionem septem sapientes commemorandi habuerit, memorabilis sane, sed nullo pacto argumento est eum septem sapientes non nosse, ut concluserunt Bohrenius l. l. p. 57 et Wulfius p. 3 = 165. Contra iure dicit Stettiner l. l. p. 10 adn. 1: *Ex Herodoti silentio prorsus nihil consequitur,* minus recte addens: *modo id e vetustioris aetatis memoria pertractavit, quod non antea a rerum scriptoribus enarratum erat.* Nec quicquam obstat, quominus cum Bergkio[2]) ex Heracliti loco supra (p. 10)

[1]) Cf. etiam O. Bernhardt. Die 7 Weisen Griechenlands, Progr. Sorau 1864 p. 7.

[2]) Griech. Litteraturgesch. II 413.

allato colligamus iam Heraclitum de septem sapientibus cogitasse, cum Biantem ceteris septem sapientium opponeret, qui οἱ ἄλλοι intellegendi essent.

Quibus testimoniis fretus eorum sententiae qui iam multo ante Herodoti aetatem de septem sapientibus fabulas enarratas esse coniciunt, accedere non dubito. Atque recte statuere mihi videtur Ed. Meyer[1]) vulgari fama atque opinione et populi ore septem sapientes iam sexto saeculo esse congregatos. Sed reiciendus est O. Crusii 'liber de septem sapientibus popularis', cum eius nec vola nec vestigium dispici queat, nisi similem librum atque 'Die sieben weisen Meister' antiquis iam temporibus fuisse fingere talique modo hunc libellum in antiquitatem transferre volumus. Hac tamen coniectura ut dispelli credam tenebras, a me impetrare non possum, etsi talis liber maxime idoneus est, ex quo quicquid ad certum auctorem revocari nequit, depromi possit. Ut Crusio iudice in hoc libro populari Aesopus versus suos pronuntiavit[2]); ex hoc Herodotus (quem de septem sapientibus nihil proferre vidimus) haud pauca deprompsit, nec non Plutarchus nonnulla ad convivium suum componendum hausit[3]); in una quadam huius libri forma septem sapientes certantes in poesi epigrammatica et melica ficti sunt; ex hoc Lobon[4]) poemata septem sapientium, quae apud Diogenem Laertium tradita sunt, sumpsit, non ipse finxit[5]).

Itaque mea quidem sententia sexto saeculo primus septem sapientium catalogus constitutus est. Num autem idem sit atque is qui a Platone exhibetur, enucleari nequit. Sed, ut supra dixi, veri dissimile non est Platonem suum catalogum aliis opponere et fabulam vetustate probatam amplecti. Neque enim singulos

---

[1]) Philol. XXXXVIII (1889) p. 268. Gesch. d. Alt. II p. 715.

[2]) Philol. LII (1893) p. 204.

[3]) In Pauly-Wissowa II 837 s. v. Arion.

[4]) Hiller, Rhein. Mus. XXXIII (1878) p. 518 sq.

[5]) Philol. LV (1896) p. 3. In Pauly-Wissowa III 383 s. v. Bias. Lobonem sane septem sapientium poemata non finxisse, sed deprompsisse e septem sapientium certamine quodam antiquo, septem sapientium convivio quarti saeculi, recte iudicat U. de Wilamowitz, Textgesch. d. griech. Lyrik., Abhandl. d. Götting. Gesellsch. d. Wissenschaften, Philos.-hist. Klass. N. F. Bd. IV n. 3 p. 40 adn. 3.

septem sapientes enumeraret idque eo modo quo enumeravit, si unus catalogus exstitisset omnium consensu probatus. Atque hoc inde potissimum concludi potest, quod Mysonem praebet quem Hipponax quidem laudavit, posteriores autem plane neglexerunt, cum eius in locum vel Anacharsin vel Periandrum substituerent, non vero hunc in illorum locum, ut nonnulli scriptores affirmant, veluti Clem. Alexandr. Strom. I cap. 14 p. 129, 18 Sylb. Πλάτων δὲ ἀντὶ Περιάνδρου ὡς ἀναξίου σοφίας διὰ τὸ τετυραννηκέναι ἀντικατατάττει Μύσωνα τὸν Χηνέα (vide quae exponam in cap. IV). Sed unde Plato suum catalogum sumpserit, prorsus incertum est.

Quod H. Schott[1]) coniecit canonem septem sapientium demum a sophistis constitutum esse, eis quae exposui refutatum est. Sed in hac eius coniectura illud recte animadversum est sophistas in excolendis septem sapientium fabulis multum valuisse. Qua de re iam mihi pluribus agendum est.

Plato illo Protagorae loco dicit dicta enuntiare non posse nisi viros omni doctrina instructos, quales septem sapientes fuerint. Itaque iam Platonis aetate pervulgata omniumque in ore erant septem sapientibus adscripta concise et breviter dicta, nonnulla saltem ex eis quae postea septem sapientibus tributa sunt, quae cum locis communibus et proverbialiter dictis mixta ita septem sapientibus supposita sunt, ut ad unum alterumve illorum vix ullum dictum certo revocari possit. Sunt tamen omnia eiusdem generis: ad vitam communem, vulgarem hominum consuetudinem spectant, philosophiam quae est de vita et moribus redolentia. Talia dicta et placita consensu hominum sancita aliquid veri quod vetustate probaretur pronuntiabant idoneamque disserendi materiam praebebant sophistis, qui ullam esse agendi normam firmam ac mansuram prorsus negabant et pro summa lege uniuscuiusque arbitrium esse habendum statuebant. Quis miretur sophistas illa dicta praeceptaque amplexos esse ac quatenus quidque inesset veri in his ipsis indagasse, cum

[1]) *De septem orbis spectaculis quaestiones, diss. Monac., Onoldi 1891 p. 16: Septem sapientium quoque canonem, quamvis non ab Alexandrinis, sed, ut videtur, a sophistis constitutum ab illis non neglectum fuisse et Demetrii Phalerei et Hermippi Callimachei de illis opera documento sunt.*

suum esse putarent quicquid hominem omnibus in rebus fortem redderet, virtutem docere? Neque impugnabant primi sophistae rationes quae vigebant et instituta. „Prodikus erscheint, inquit Zeller[1]), als ein Lobredner der alten Sitte und Lebensansicht, als ein Mann aus der Schule der praktischen Weisen und Lehrdichter, eines Hesiod und Solon, eines Simonides und Theognis“. Neque eos his de placitis disserere supersedisse disputatio de Pittaci dicto χαλεπὸν ἐσθλὸν ἔμμεναι in Platonis Protagora monstrat, contra quod Simonides ipse pugnasse existimatur.

Sed Protagoram dialogum et interpretationem carminis Simonidei ad sophistas spectare argumentis comprobandum est eo magis, quod diversa opinio iam valere orditur. Locus enim est Protagorae 347 C κτλ. καὶ γὰρ δοκεῖ μοι τὸ περὶ ποιήσεως διαλέγεσθαι ὁμοιότατον εἶναι τοῖς συμποσίοις τοῖς τῶν φαύλων καὶ ἀγοραίων ἀνθρώπων. καὶ γὰρ οὗτοι διὰ τὸ μὴ δύνασθαι ἀλλήλοις δι' αὑτῶν συνεῖναι ἐν τῷ πότῳ μηδὲ διὰ τῆς ἑαυτῶν φωνῆς καὶ τῶν λόγων τῶν ἑαυτῶν ὑπὸ ἀπαιδευσίας, τιμίας ποιοῦσι τὰς αὐλητρίδας, πολλοῦ μισθούμενοι ἀλλοτρίαν φωνὴν τὴν τῶν αὐλῶν καὶ διὰ τῆς ἐκείνων φωνῆς ἀλλήλοις σύνεισιν· ὅπου δὲ καλοὶ κἀγαθοὶ συμπόται καὶ πεπαιδευμένοι εἰσίν, οὐκ ἂν ἴδοις οὔτ' αὐλητρίδας οὔτ' ὀρχηστρίδας οὔτε ψαλτρίας, ἀλλ' αὐτοὺς αὑτοῖς ἱκανοὺς ὄντας συνεῖναι ἄνευ τῶν λήρων τε καὶ παιδιῶν τούτων διὰ τῆς αὑτῶν φωνῆς, λέγοντάς τε καὶ ἀκούοντας ἐν μέρει ἑαυτῶν κοσμίως, κἂν πάνυ πολὺν οἶνον πίωσιν. οὕτω δὲ καὶ αἱ τοιαίδε συνουσίαι — οὐδὲν δέονται ἀλλοτρίας φωνῆς οὐδὲ ποιητῶν — ἀλλὰ τὰς μὲν τοιαύτας συνουσίας ἐῶσι χαίρειν, αὐτοὶ δ' ἑαυτοῖς σύνεισι δι' ἑαυτῶν, ἐν τοῖς ἑαυτῶν λόγοις — τοὺς τοιούτους μοι δοκεῖ χρῆναι μᾶλλον μιμεῖσθαι . . . . . quo nixus F. Duemmler[2]) dicit: Wenn die Unterhaltung über Dichter mit diesen Trinkgelagen der Ungebildeten verglichen wird, so zielt dies neben Xenophon (sc. eius Convivium) auf Antisthenes, welcher über Homer und über Theognis geschrieben hatte . . . . . Gegen Antisthenes ist natürlich auch die ganze Fragestellung des Dialogs mit dem scheinbar negativen Resultat gerichtet, und zwar hauptsächlich gegen dessen Herakles, namentlich hat die Interpretation des Simonideischen

[1]) Philos. d. Griech.[5] I 2 p. 1124 sq.

[2]) Akademika p. 50 sq.

Gedichtes den Zweck, den Antisthenischen Satz (Diog. Laert. VI 105) τὴν ἀρετὴν ἀναπόβλητον ὑπάρχειν mit Antisthenischer Interpretationsmethode zu widerlegen" et in adn. 1.[1]) „Als eine launige Parodie auf Antisthenes können wir jetzt mit Sicherheit die Auseinandersetzung des Sokrates über die lakonische Brachylogie der 7 Weisen betrachten p. 342 A bis 343 B, wenn wir ein . . . . Diktum des Antisthenes danebenhalten: τὴν ἀρετὴν βραχυλόγον εἶναι, τὴν δὲ κακίαν ἀπεραντο-[λόγον]. Diese Einleitung wirkt vor der langen Rede des Sokrates fast störend, wenn sie nicht den Zweck hat auf die Inkonsequenz des Antisthenes hinzuweisen, der gewiss μακρῷ λόγῳ über die Dichter geschrieben hatte".

Quid? Num inde quod Antisthenes de Homero et Theognide scripsit, concludere licet colloquia de poesi a Platone commemorata ad Antisthenem referenda esse? Et de poetis scribere num idem est atque de poesi colloqui? Sed satis dilucide demonstrari potest verba συμπόσια τὰ τῶν φαύλων καὶ ἀγοραίων ἀνθρώπων atque ἄνευ τῶν λήρων κτλ. non magis ad Xenophontis Convivium spectare quam τὸ περὶ ποιήσεως διαλέγεσθαι et totum dialogum ad Antisthenem.

Agedum inspiciamus praefationem interpretationis carminis Simonidei 338 E sq. ἡγοῦμαι, ἔφη (sc. Protagoras), ὦ Σώκρατες, ἐγὼ ἀνδρὶ παιδείας μέγιστον μέρος εἶναι περὶ ἐπῶν δεινὸν εἶναι· ἔστι δὲ τοῦτο τὰ ὑπὸ τῶν ποιητῶν λεγόμενα οἷόν τε εἶναι συνιέναι ἅ τε ὀρθῶς πεποίηται καὶ ἃ μή, καὶ ἐπίστασθαι διελεῖν τε καὶ ἐρωτώμενον λόγον δοῦναι. Num hoc in Antisthenem eiusque asseclas cadere potest? Cynicos quoque poetas perscrutatos esse, ut partim placita sua eorum auctoritate confirmarent partim singulas eorum sententias suum in usum converterent certissimum est; sed poemata illos interpretatos deque his collocutos esse non credideris, si eorum de moribus doctrinam respexeris. Sin autem cognoveris sophistas (Plat. Protag. 316 D) non negare Homerum Orpheumque suos esse, si consideraveris, qualis sophistarum docendi et disserendi ratio fuerit, num infitiaberis illa de poesi colloquia solummodo ad sophistas referenda esse, quippe quorum omnis doctrina in interpretando posita fuerit?

[1]) Cf. etiam p. 245.

Atque minime hercle hac Simonidei carminis interpretatione Plato efficere studuit, ut illud Antisthenis dictum a Duemmlero allatum Antisthenica explicandi ratione refutaret. Neque enim de isto dicto disputatur neque Antisthenis disputandi rationem cognovimus. Immo omnis quaestio ἐν τῷ χαλεπὸν ἐσθλὸν εἶναι et χαλεπὸν ἐσθλὸν γενέσθαι versatur, et quis est qui neget solius sophistae esse, quod Protagoras Simonidem ipsum secum pugnantem facit discriminis inter γενέσθαι et εἶναι ratione non habita, quae ut habeatur Socrates demum monet? Unde efficitur, ut neque τὸ περὶ ποιήσεως διαλέγεσθαι neque interpretatio carminis Simonidei ad Antisthenem spectet, sed utrumque ad sophistas referendum sit aeque ac totus dialogus, id quod his quoque comprobari potest. Socrates tanquam nimis obliviosus orat, ut Protagoras brevi atque concisa dicendi ratione utatur neve tantopere in longum orationem protrahat; interrogando et respondendo secum disputet, non ad singulas quaestiones longum sermonem producens orationemque intercipiens, ne alius loquatur, sed ut eius verbositate plurimi qui audiant obliviscantur, qua de re quaestio proposita fuerit (Protag. 334 D. 336 sq.). Uter igitur tali dicendi facultate praeclarus erat, Cynicus an sophista? Respondeat Protagoras ipse p. 335: εἰ οὖν μέλλεις (sc Protagoras) ἐμοὶ (sc. Socrati) διαλέξεσθαι, τῷ ἑτέρῳ χρῶ τρόπῳ πρός με, τῇ βραχυλογίᾳ. Ὦ Σώκρατες, ἔφη, πολλοῖς ἤδη εἰς ἀγῶνα λόγων ἀφικόμην ἀνθρώποις, καὶ εἰ τοῦτο ἐποίουν, ὃ σὺ κελεύεις, ὡς ὁ ἀντιλέγων ἐκέλευέ με διαλέγεσθαι, οὕτω διελεγόμην, οὐδενὸς ἂν βελτίων ἐφαινόμην οὐδ᾽ ἂν ἐγένετο Πρωταγόρου ὄνομα ἐν τοῖς Ἕλλησιν.

Prae gravissimis his testimoniis Antisthenis nomen in Protagora dialogo indicatum evanescere oportet. Nam ne concisum quidem septem sapientium dicendi genus a Socrate praedicatum cum Duemmlero pro maligna ad Antisthenem referenda irrisione habendum est, qui quamquam ἀρετὴν βραχυλόγον εἶναι contenderit, tamen fusius scripserit. Sed tale dictum Cynicorem proprium non est, atque ex his ipsis quae supra attuli perspicuum est Socratem breviloquentia qua virtus continetur usum esse et postulasse. Sed sit hoc Cynicorum, sine sat perspicua causa colligere non licet Antisthenem copiosius scripsisse. Celebratur breviloquentia septem sapientium mentis acie itaque virtute ornata eaque sophistarum

loquacitati opposita. Neque enim Socrates a Protagora postulare potest, quod ipse irrideat.

Itaque Duemmleri de Protagora dialogo sententiam probare nequeo; multo minus opinionem hac de re a Joëlio l. l. totiens repetitam. Hoc enim iudice non solum Platonis Protagoras, sed etiam Convivia et Platonis et Xenophontis et Callias Aeschinis Antisthenem respiciunt eiusque convivium quoddam, quod hunc in uno de quinque libris Προτρεπτικοῦ περὶ δικαιοσύνης καὶ ἀνδρείας[1]) exhibuisse necesse sit. Quod testari lucide tria quae habemus huius operis frustula in quibus de poculo, cibo porcario, matula agatur, quae vel apud Cynicum convivandi rationem redolere unumquemque concedere oporteat Ad convivium optime quadrare fragmentum 58, 7 Winck. = 82 Mull. Ἀντισθένης ἐρωτηθείς, τί δή ποτε οὐχ οἱ πλούσιοι πρὸς τοὺς σοφοὺς ἀπίασιν, ἀλλ' ἀνάπαλιν, εἶπεν, ὅτι οἱ σοφοὶ μὲν ἴσασιν, ὧν ἐστιν αὐτοῖς χρεία πρὸς τὸν βίον, οἱ δὲ οὐκ ἴσασιν· ἐπεὶ μᾶλλον σοφίας ἢ χρημάτων ἂν ἐπεμελοῦντο. Neque male cum hoc Antisthenis dicto convenire locum quendam Convivii Xenophontei (IV 62), secundum quem Antisthenes Hippiam et sapientem Prodicum duxerit ad Calliam, quia huic philosophia, illis pecunia opus esse viderit. Quid igitur sequi? Apud Antisthenem sapientes ad divites venisse, quod argumentum de sapientium cum tyrannis et opulentis consuetudine in eius fragmentis saepe repetitum sit Et cum συνουσίᾳ sapientium apud opulentos reges oblata esse et colloquia et convivium. Itaque Antisthenem convivium sapientium apud divitem quendam idque in Protreptico enarrasse, quod Plato et Xenophon et Aeschines respiciant. Divitem apud quem convivium habitum sit, esse Calliam, quippe ad quem Xenophonte teste Antisthenes sapientes eosque sophistas duxerit. Itaque in Calliae domo ab Antisthene convivantes sophistas fictos esse. Atque ut gravissimum argumentum, quod Plato Protagora dialogo ad Antisthenem spectet, Joëlius eum ipsum locum affert quem suum in usum iam Duemmler converterat p. 347 C κτλ. (cf. p. 14). Tum pergit p. 732: „Diese auffallend weit ausgeführte Darlegung sagt für jeden, der Augen hat, dass die Gedichtinterpretation auf ein Symposion gehört, dessen maskierte Kritik

[1]) Mullach FPhG II p. 276.

der Protagoras ist, nämlich auf das Symposion des antisthenischen Protreptikos. Die συνουσία des übermütigen platonischen Dialogs, die als συνέδριον arrangiert wird, enthält satirisch verdeckt das Symposion der Sophisten bei Kallias, die nach Xenophons ausdrücklicher Angabe Antisthenes bei diesem eingeführt hat. Der arme Cyniker! Er meinte sich gerade auf den Umgang mit Menschen und ausdrücklich gerade auf die Geselligkeit beim Symposion zu verstehen, er war so stolz auf seine Bildung und meinte so recht ein Fest der Edlen zu geben, wenn er sie statt der teuer erkauften fremden Stimmen der Flötenspielerinnen lieber mit eigenen Mitteln eine litterarische Unterhaltung pflegen liess. Und nun sagt ihm Plato, dass der Prunk mit Dichtercitaten eben auch nur ein Schmücken mit fremden Federn und eine Unterhaltung für Parvenus sei, und der böse Kritiker schlägt so Antisthenes gerade mit seinen Waffen." Sed iudicio praesumpto ratiocinatio facta Protagorae dialogo tectam subesse significationem Antisthenis convivii non magis est vera quam Antisthenis convivium ipsum, id quod nunc demonstrabimus.

Ut Duemmler Platonis verba συμπόσια τῶν φαύλων καὶ ἀγοραίων ad Xenophontis Convivium et τὸ περὶ ποιήσεως διαλέγεσθαι ad Antisthenis Herculem rettulit, ita Joëlius utrumque ad Antisthenis Convivium. Sed vel hac ex re liquet Joëlium Platonis locum perperam intellexisse.

Ut Platonem Protagora dialogo celato nomine Antisthenis Convivium impugnare falso dici intellegamus, inspiciamus locum ipsum necesse est. Hic de poesi colloquia comparantur cum conviviis eorum qui omnis cultus humanitatisque expertes sunt, quos tibiae delectant aeque atque illos qui de suis ipsorum sententiis colloqui non possunt, poetae oblectant, non se ipsi. Distinguuntur igitur tria genera conventuum, primum quibus qui intersunt de ipsorum sententiis colloquuntur, deinde de aliorum, id est de poesi, tum qui propter ignorantiam ne de poetis quidem disserunt, sed convenientes convivium faciunt in quo tibicinae eos delectant. Itaque nusquam agitur de convivio in quo convivantes de poesi inter se colloquuntur. Joëlius autem omnia suum in usum consuit et contaminavit. Quid ergo hoc de loco statuendum est? Aut Antisthenes convivium non scripsit, sed sophistas tantum

de poesi colloquentes fecit aut convivium scripsit; tum qui eius participes fuerunt, non de poesi colloqui poterant, sed tibicinae prodierunt eosque oblectarunt. [1]) Certissime igitur omnia contra Joëlii opinionem pugnant, qui Antisthenem convivium scripsisse putet, in quo convivantes permultum de poesi disputaverint. Neque enim licet Platonis verba συμπόσια τῶν φαύλων καὶ ἀγοραίων quos propter ignorantiam tibicinae oblectant, ad Cynicos referre; talia convivia ad cotidiana vulgi oblectamenta spectare apparet. Neque quicquam in Platonis verbis est quod nobis ansam det, qua Cynicorum sectam significatam putemus, nedum Antisthenis Convivium. Sophistarum disputandi genus hic Plato perstrinxit, qui sententias e poetis delibatas ac surreptas ad vivum resecant, sed Socraticam disserendi rationem quae uniuscuiusque sententia concise ac breviter disserenda continetur, assequi non possunt.

Quae cum ita sint, Joëlii unum argumentum allatum „für jeden, der Augen hat“ non solum nihil valet, sed falsum est. Qui ceterum sibi non constat, cum modo dicit p. 733: „Wenn er (Antisthenes) sie statt der teuer erkauften fremden Stimmen der Flötenspielerinnen lieber mit eigenen Mitteln eine literarische Unterhaltung pflegen liess“ modo eadem in pagina contendit: „Um zur geistigen Unterhaltung mahnen zu können, muss aber Antisthenes wie Xenophon erst die Flötenspielerin vorgeführt haben.“

Itaque Platonis Protagoras ex ordine argumentorum Antisthenis Convivii removendus est. Reliquis in argumentis Joëlii ratiocinationis imbecillitas etiam magis elucet. Neque enim ignorat Joëlius, cuius in domo Antisthenes convivium factum esse voluerit p. 713: „Wir können sogar den Ort des antisthenischen Symposions angeben: das Haus des Kallias. Dort spielt nicht nur das ihm nachgebildete xenophontische Symposion, sondern auch der auf den Protreptikos

[1]) In Platonis Convivio qui Agathonis domum conveniunt huius victoriam celebraturi, sed hesterno mero iam gravati intermissione quadam egent, convivium facere nolunt, sed cuiusque arbitrio permittunt, quantum bibat. Quamobrem dicit Eryximachus 176 E εἰσηγοῦμαι τὴν μὲν ἄρτι εἰσελθοῦσαν αὐλητρίδα χαίρειν ἐᾶν, αὐλοῦσαν ἑαυτῇ ἢ ἂν βούληται ταῖς γυναιξὶ ταῖς ἔνδον, ἡμᾶς δὲ διὰ λόγων ἀλλήλοις συνεῖναι τὸ τήμερον.

hinweisende Protagoras und der Kallias des Aeschines, und die Brücke zwischen den Symposien und der Sophisteneinkehr dieser beiden Dialoge schlägt Xenoph. Symp. IV 62: Du, Antisthenes, hast dem Kallias Hippias zugeführt und den weisen Prodikos, da du sahst, dass jener (der reiche Kallias) Philosophie und dieser Geld brauchte. Und damit man nicht glaube, Xenophon phantasire, liest man bei Antisthenes (frg. 58, 7 W. cf. p. 17) auf die Frage, weshalb nicht die Reichen zu den Weisen kommen, sondern umgekehrt, die Antwort: weil die Weisen wissen, was ihnen zum Leben fehlt, jene aber nicht, da sie sonst mehr nach Weisheit als nach Geld streben würden. Dieser Witz stand also im Protreptikos, und das stimmt ja auch zum Inhalt des λόγος προτρεπτικός: strebt nicht nach Geld, sondern nach Weisheit und Tugend! Die Weisen kamen also bei Antisthenes zu den Reichen." Atqui Xenophontis locus prorsus contrarium docet: οἶδα μέν, ἔφη, σὲ Καλλίαν τουτονὶ προαγωγεύσαντα τῷ σοφῷ Προδίκῳ, ὅτε ἑώρας τοῦτον μὲν φιλοσοφίας ἐρῶντα, ἐκεῖνον δὲ χρημάτων δεόμενον. οἶδα δέ σε Ἱππίᾳ τῷ Ἠλείῳ, παρ' οὗ οὗτος καὶ τὸ μνημονικὸν ἔμαθεν. Itaque non sapientes ad divitem, sed dives ad sapientes venit, convivium igitur Antisthenis fictum in Calliae domo factum esse non potest. Sed licet sapientes ad divitem aut invicem venerint, num ex hac re convivium factum esse nobis concludendum est? Hic enim, id quod diserte dictum est, ut sapientior fiat, it, illi, ut pecuniam sibi parent. Atque dialogicam συνουσίαν apud divitem idem esse atque convivium quis erit qui contendat? Vide Platonis dialogos excepto Convivio, vide Herodoti Solonem apud Croesum, iam tibi persuadebis convivia illos non exhibuisse, sed dialogicam συνουσίαν.

Nunc quaeramus, quosnam Antisthenes in Calliae domo convivantes fecerit. Atque illo Xenophontis loco nixus respondet Joëlius (p. 732) sophistas et addit p. 895: „Endlich glaube ich sagen zu dürfen, dass Antisthenes die Idee des Symposions und des Sophistenkongresses bei Kallias, diese Scenerie seines Protreptikos, die ihm Xenophon im Symposion IV 62 zuschreibt, und die neben Xenophon auch in Platos Protagoras und Aeschines' Kallias niederschlägt, aus der Komödie selbst entnommen hat: nämlich aus Eupolis'

Κόλακες, wo wir den schwelgenden Mäcen Kallias, Protagoras als Symposiasten, auch andere Sophisten als Parasiten, den erotischen Alkibiades — kurz die ganze im Protagoras nachgebildete Situation des Protreptikos haben." Necopinato vero p. 759 legimus: „Und wenn Antisthenes daneben als Meister der Brachylogie die 7 Weisen feiert, so werden sie wohl auch als solche sich beim heiteren Mahle gezeigt haben: dazu stimmen wieder die Spuren, die auf ein Symposion der sieben Weisen im antisthenischen Protreptikos wiesen . . . . . Und thatsächlich blickt ja sowohl Xenophon (Symp. I 4. IV 62) wie Plato im Protagoras auf ein antisthenisches Symposion der (sc. 7) Weisen bei Kallias. Wie kommt nun Antisthenes auf dies fruchtbare scenische Motiv, das bei drei anderen Sokratikern niederschlägt? Es erklärt sich am besten aus dem Vorbild des Gastmahls der Weisen bei Crösus resp. Periander, das sich als altkynisch nachweisen und selbst wieder aus gegebenen Elementen erklären lässt." Nonne vides, quantopere Joëlius ipse secum pugnet? Quae modo dixit, oblitus est. An Antisthenes in Protreptico duo convivia exhibuit, cum Joëlius convivii modo sophistarum modo septem sapientium ab Antisthene enarrati mentionem faciat?

Cum Antisthenem sub Socratis persona Protagora dialogo septem sapientes breviloquentiae peritissimos celebrare, id quod Plato celato nomine impugnet, falsum sit, quod demonstrasse me confido, etiam Antisthenis convivium septem sapientium quippe quod hac sola e re conclusum sit, falsum est. Neque ullius quidem momenti sunt quae Joëlius ad opinionem suam confirmandam protulit. Dicta enim septem sapientium quae in potando, tacendo, dicendo etc. versantur, Joëlio iudice optime ad convivium quadrant, et convivio tantum explicari potest quod quae de septem sapientibus nobis tradita sunt, plerumque dialogica forma sint. Num hoc convivii argumentum est? Eodem enim modo omnia fere dicta et proverbia, non solum septem sapientium ad convivium revocare potes. Συμπόσιον χωρὶς ὁμιλίας ἡδονὴν οὐκ ἔχει, recte dicit Antisthenes (frg. 81 Mull.), quod placitum in convivio quodam fuisse minime necesse est, sed ὁμιλία χωρὶς συμποσίου non minus recte se habet, id quod totiens comprobatum videmus.

Num igitur licet colligere quicquid dialogica forma traditum sit, ad convivium redire?

Ac Joëlio iudice convivio septem sapientium etiam varias de septem sapientibus fabularum formas optime intellegi, imprimis qua ratione Anacharsis in septem sapientibus numeretur, quomodo Periander quamquam tyrannus est neque Cynicorum ex sententia sapiens esse potest, tamen unus e septem sapientibus sit. Ipsius spinosam et vix credibilem explicationem proponam (p. 762): „es ist doch möglich, ja nach den Dreilagern des griechischen Symposions wahrscheinlich, dass die Zahl der Teilnehmer mit dem Gastgeber nicht gerade 8 betrug. Die späteren Berichterstatter aber nannten statt der Weisen die Tischgenossen, und so geriet Anacharsis unter die 7 Weisen. Die weiteren Namenschwankungen erklären sich dann dadurch, dass es der Tischgenossen und Hauptredner noch mehr waren oder dass Nachahmer mit den Personen des Gastmahls variierten, oder auch dass andere, im Originalgespräch nur citierte Autoritäten von den Späteren als Weise mitgezählt werden. . . . Dass Plato nicht erfindet, sondern auf Fremdes anspielt, zeigt auch das Mitschleppen unbenützter, unbegründeter Motive z. B. das schon den Alten aufgefallene Einsetzen des Myson für Periander: zwei Gründe lassen sich dafür denken, und beide weisen auf den Cyniker. Periander kann als Tyrann nach kynischer Auffassung nicht Weiser sein und muss deshalb durch Myson ersetzt werden. Aber es giebt eine bessere Auskunft für die Ausscheidung Perianders, dem auch der Cyniker nicht so leicht das festsitzende Prädikat rauben konnte. Bei Dio Chrysost. XXXII (est autem XXXVII, Κορινθιακός) 4 flieht Solon die Tyrannis des Peisistratos, aber nicht die des Periander. Hier lesen wir auch das kynische Dilemma, dass Periander τύραννος καὶ σοφός ist, und hier auch die kynische Lösung: Periander hat nicht die Demokratie vergewaltigt, sondern die Herrschaft von seinem Vater geerbt, den zwar die Hellenen τύραννος nannten, die Götter aber βασιλεύς . . . . Dass aber auch der gereinigte Periander bei Antisthenes-Plato nicht unter den Sieben gezählt wird, erklärt sich nun am einfachsten wieder durch die Annahme eines Gastmahls, zu dem die 7 Weisen kommen, unter denen

dann natürlich der Gastgeber nicht mit gezählt wird, der ja nach einer verbreiteten Tradition Periander war."

Cuinam Joëlius opinionum commenta sua quibus fabulas interpretari vult, probaturum se esse sperat? Omitto notionem fabularum de septem sapientibus Joëlium fugisse. Quid eum responsurum esse credimus interrogatum, cur Plato in Periandri locum Mysonem substituerit, qui iam Platonis aetate ignotus erat, cum praesto essent clariora sapientium nomina? Plato certissime Mysonem pro Periandro catalogo suo non inseruit, sed quod ipse Mysonem, alii inde ab Aristotele Mysone neglecto Periandrum in septem sapientium numero habent, eam ob causam aetate posteriores putabant Mysonem a Platone catalogo insertum esse (cf. cap. IV). Neque magis Joëlius illo Dionis Chrysostomi loco allato evincere potuit, quomodo Periander tyrannus in septem sapientibus numerari potuerit. Nam diserte illic dicitur Periandrum quamquam a dis regem, tamen a Graecis semper tyrannum vocatum esse, neque quicquam deorum iudicium valet, nam septem illi non deorum, *sed populorum suffragio omnium nominati sunt* (Cic. de finib. II 3, 7). Vides igitur Periandrum e Cynicorum sententia sapientem nunquam esse potuisse, quod ipsum Joëlius sua ratione nobis probare voluit. Sed quod maius est, alteram difficultatem tollere conatus Joëlius altera implicatur. Solon igitur non Periandri, sed Pisistrati dominationem fugit. Atqui Pisistratus quoque in septem sapientibus habetur (Diog. Laert I 13. 122). Tum quod Solon eius tyrannidem evitat, apparet Pisistratum a Cynicis inter septem sapientes referri non licere. Quomodo igitur Pisistratus in septem sapientium ordinem venit? Quid Joëlius responsurus sit, haud ignoramus, qui quam explicandi rationem sequi soleat, iam probe sciamus. 'Convivio quodam', inquiet.

At ut ne varia quidem septem sapientium nomina convivio Antisthenico explicari possunt, ita multo minus alia inde lucem accipient, veluti patera quae in nonnullis fabellarum formis pro tripode sapientissimo praemium datur. Nam pateram non in convivio, sed praemium epigrammatis Homerus accipit, quod Midae regi composuit (Certam. Hesiod. et Hom. p. 247, 261 Rz.). Atque Croesus magnam copiam aurearum paterarum Apollini θύσας κατέκαιε (Herod. I 50). Quare per-

suasum tibi esse puto pateram non solum ad convivium quadrare. Deinde quale convivium septem sapientium apud Croesum aut Periandrum, quod Joëlius „altkynisch" appellat, Antistheni exemplar fuerit, intellegere prorsus nequeo, praesertim cum ipse dicat p. 760: „Vor dem 4. Jahrhundert haben wir keine Spur der Tradition des Weisengastmahls Wäre es der Fall, so wäre damit die Sokratik um den Ruhm gebracht, den philosophischen Dialog begründet zu haben". Nec magis intellego, cum iam a Joëlio audiverim convivium in Calliae domo factum esse, ea quae sequuntur (p. 763): „Aber sollte das antisthenische Gastmahl nicht bei Krösus stattfinden? Doch ich meine, gerade das ist antisthenisch: das wohl nur in der Erinnerung stehende Schwelgermahl beim typischen Protzen, beim falschen βασιλεύς gegenüberzustellen der eben stattfindenden einfachen, geistig vornehmen Bewirtung bei dem weisen Periander, der βασιλεύς nicht heisst, aber ist. In diesem Lichte erscheint ja der Gastgeber Periander auch bei Plutarch. . ."

Actum est de Joëlii Convivio Antisthenico, quod tam enixe, sed frustra e locis undique congestis conglutinare studuit. Nam ne tria quidem quae habemus Protreptici frustula in hoc fictum convivium releganda esse Joëlio concedes. Nonne mirum foret e quinque illius operis libris potissimum huius convivii fragmenta nobis servata esse? [1]) Et si verum esset Antisthenem tale convivium scripsisse, quod tot celeberrimi scriptores respexissent, cui tantam vim et auctoritatem Joëlius tribuit, num putas nihil nobis hac de re traditum fuisse?

Vereor, ne nimis longus hac in re fuerim, sed gravissima quaestio eo magis pluribus mihi pertractanda erat, quod ceteroquin Joëlii coniecturas neglegam. [2])

[1]) De Petronii 'Cena Trimalchionis' aliter iudicandum est; nam haec ut tota Petronianae saturae inserta est, ex Antisthenis Convivio singula fragmenta servata essent.

[2]) Ut intellegas, quanti pretii aliis quoque in quaestionibus Joëlii coniecturae sint, vide A. Doering, Wochenschr. f. klass. Philol. 1901 n. 23 p. 617 sq. et O. Apelt, Berlin. Philol. Wochenschr. 1901 n. 28 p. 856 sq.

Sed revertamur, unde deflexinus. In Platonis Protagora dialogo qui ad sophistas spectat, de loco communi disputatur, quod quin sophistae totiens vel semper fecerint haud dubito.[1])

Recte iudicat Plutarchus Alexand. 1 οὔτε ταῖς ἐπιφανεστάταις πράξεσι πάντως ἔνεστι δήλωσις ἀρετῆς ἢ κακίας, ἀλλὰ πρᾶγμα βραχὺ πολλάκις καὶ ῥῆμα καὶ παιδιά τις ἔμφασιν ἤθους ἐποίησε. Talia placita pertractanda imprimis sophistae colligebant, atque nonnunquam cum dictis nomina eorum qui haec pronuntiaverant, offerebantur. Et illis temporibus multa proverbialiter dicta aut auctore priva in nomina clarorum virorum qui τελέως πεπαιδευμένοι putabantur et dicta aut pronuntiaverant aut pronuntiasse existimabantur, congesta sunt, neque quin posterioribus temporibus etiam plura transferrentur fieri potuit. Sed dicta tamquam doxographicam partem quaerentes ne auctores quidem eorum tamquam biographicam sophistae neglexerunt. Neque enim septem sapientes ii erant qui nihil facerent nisi dicta pronuntiarent, aut philosophi quales Plato in Theaeteto 173 sq. descripsit, sed ut omni doctrina instructi ita in rebus et vita versati, quamobrem absoluti et perfecti sapientes sophistis erant, qui doctrinam pro nihilo putabant, nisi ad usum adiungeretur.[2]) Itaque sophistas in septem sapientium fabellis excolendis multum valuisse ex omni illorum doctrina concludere possumus, quamquam certiora testimonia desunt Ca-

[1]) Cf. etiam Maass, Hermes XXII (1887) p. 585. Novák, Jahrb. f. Philol. Supplbd. XIII (1884) p. 468.

[2]) Cf. Bergk, Griech. Litteratg. II, 412: „Charaktervolle Männer, welche damals als Gesetzgeber, Regenten oder sonst im öffentlichen Leben thätig waren, hatten diese Aufgabe deutlich begriffen und suchten nun, indem sie sehr wohl erkannten, dass selbst die beste Gesetzgebung unzulänglich sei, durch eine gesunde Moral auf das Volk einzuwirken. Dazu erschienen ihnen kurze Denksprüche als das geeignetste Mittel, wie ja seit Alters diese Spruchweisheit bei den Hellenen hochgeschätzt wurde. Es sind praktische Lebensregeln, die einen klar verständigen Geist atmen und von scharfer Beobachtung zeugen; in bündigster Form zusammengefasst haften diese Sittensprüche leicht im Gedächtnis, sie wurden daher bald Eigentum der ganzen Nation und erhielten das Andenken jener verdienten Männer bei der Nachwelt. Mit Recht wurden ene vor allen anderen Weise genannt“.

talogus septem sapientium eis acceptus erat, quo placita sua discipulis illustrare possent.

Dicta septem sapientibus tributa omnino philosophicis sectis uberrimus fons erant, e quo unaquaeque interpretationes et explicationes haurire potuit, atque re vera varie haec dicta explicari poterant, quamobrem fieri non potuit quin nonnulla etiam prava consilia putarentur (Aristot. Rhetor. III 12 sq.). Atque Cynicos et Pyrrhoneos et Stoicos haec placita amplexos esse nobis etiam sine Diogenis Laertii testimonio concludendum esset, qui dicit IX 71 ἔπειτα καὶ τῶν ἑπτὰ σοφῶν σκεπτικὰ εἶναι οἷον τὸ ʽμηδὲν ἄγαν᾽ καὶ ʽἐγγύα, πάρα δ᾽ ἄτα᾽. Cf. Aristoteles apud Plutarchum adv. Colot. 20 Arist. frg. 1 Rose (1886) καὶ τῶν ἐν Δελφοῖς γραμμάτων θειότατον ἐδόκει τὸ ʽγνῶθι σαυτόν᾽, ὃ δὴ καὶ Σωκράτει ἀπορίας καὶ ζητήσεως ταύτης ἀρχὴν ἐνέδωκεν. Plutarch. de ε delph. 2 ὅρα δὲ καὶ ταυτὶ τὰ προγράμματα, τὸ ʽγνῶθι σαυτὸν᾽ καὶ τὸ ʽμηδὲν ἄγαν᾽, ὅσας ζητήσεις κεκίνηκε φιλοσόφοις καὶ ὅσον λόγων πλῆθος ἀφ᾽ ἑκάστου καθάπερ ἀπὸ σπέρματος ἀναπέφυκεν. Atque in eis quae Diodorus IX 9 (10 in edit. Vogel.) narrat, tales interpretationes dictorum septem sapientium latere vel potius esse quis neget? Et hac quoque re confirmatur, quod de fontibus quibus in libro nono usus est, constat, Diodorum in prima parte libri noni auctorem maxime ex Hermippo pendentem secutum esse.[1])

[1]) Cf. de Wilamowitz, Hermes XXV (1890) p. 196 sq. Aristot. und Athen I p. 266 adn. 13: „So einfach liegt also das Quellenverhältnis nicht, dass Plutarch, Diogenes und Diodor, alle drei direkt auf Hermippos zurückgingen. Diesen selbst hat nur Plutarch gehabt, Diogenes repräsentiert den Strom der Philosophenbiographie, wie er etwa zu Plutarchs Zeit sich darstellte; Diodor hat, vielleicht nicht unmittelbar, aus demselben Strome 150 Jahre früher geschöpft. Aber dieser Strom ist derselbe, die Tradition von den 7 Weisen, keineswegs die von Solon allein; Ephoros als Quelle Diodors ist für jeden, der die Parallelüberlieferung kennt, undenkbar“.

Caput II.

Hebdomas sapientium quare ficta sit.

Quot autem sapientes collati sunt? Septem. Atque nomina eorum percensentibus qui in hoc sapientium ordine a Platone habentur, interrogandum est, cur hi septem potissimum electi sint.

Doctos aevi quod dicitur Alexandrini tales canones in deliciis habuisse satis constat. Qui, ut nonnulla afferam, congesserunt septem mundi miracula, septem urbes, quae Homerum civem sibi vindicabant, nec non pleiades illas quae vocantur, alteram tragicorum poetarum, alteram comicorum itemque novem lyricorum.[1] Hos autem novem lyricos antiqui philologi non optimos elegerunt, sed numerum eorum constituerunt, cum horum carmina ederent atque cum fide conscripta servarent. Lyricorum carmina colligentes novem tantum invenerunt, cuius rei clarissimum documentum est, quod decimus lyricus poeta nominari nequit. Accessit sane postea Corinna, sed semper domestica poetria mansit.[2])

In septem vero sapientibus res prorsus aliter se habet. Si praeceptorum ad vitam communem modo spectantium ratio habenda erat, nomina multorum virorum praesto erant qui ut auctores sapientes sanciri possent, quin etiam unum alterumve qui re vera inter septem sapientes refertur, in horum numero non exspectes. Sed sapientes erant qui res et doctrina et usu cognitas haberent, viri rei publicae gerendae haud imperiti neque minus consilii pleni et sapientiae compotes. Hac igitur e sententia sapientium hebdomas constituta est. Sed

[1]) Schott l. l. p. 15. O. Kroehnert, Canonesne poetarum, scriptorum, artificum per antiquitatem fuerunt? Diss. Regim. 1897 In canone decem oratorum res admodum dubia est; si eum non constituit Caecilius Caleactensis, tamen auctoritate sua, ut valeret, effecit. Cf. Heydenreich. De Quintiliani institut. orat. libro X. de Dionys. Halicarn. de imit. libro II. de canone, qui dicitur, Alexandrino quaest., diss. Erlang. 1900. Kroehnert, Wochenschr. f. klass. Philol. 1901 n. 16 p. 429.

[2]) De Wilamowitz. Bakchylides (Berlin 1898) p. 9. Textgesch. d. griech. Lyrik. p. 5. 10 sq.

quo ignotiora horum septem sapientium nomina posterioribus temporibus fiebant, quo clariora haec illave gens habebat, quo magis sapientis notio variata est, eo magis e pristino catalogo alia removebantur, alia subibant. Quamquam vero nomina tantopere variata sunt, ut septem sapientium numerus ad viginti duos auctus sit, tamen unum semper servatum est, eorum hebdomas. [1])

Quantam vim numeri in populari religione habeant, haud ignoramus, imprimis 3, 7, 9, 27. [2]) Iam apud Indos et nationes Semiticas hanc rem confirmatam videmus. Apud Arabes hebdomadem haud parvi momenti fuisse testimonio sunt quae Herodotus III 8 narrat. Arabes enim sic fidem dant et accipiunt. Si qui quid inter se pangere volunt, alius lapide acuto interiorem manum utriusque illorum prope pollicem incidit et sanguine septem lapides oblinit. τοῦτο δὲ ποιέων ἐπικαλέει τόν τε Διόνυσον καὶ τὴν Οὐρανίην. Idem Herodotus I 86 refert Cyrum iussisse Croesum compedibus vinctum in rogo Lydorum pueris bis septenis circumdari, quos aut alicui deo primitias offerret aut ut votum aliquod solveret. In occidente inde ex pervulgata Semiticarum gentium hebdomade a septem planetis ducta hebdomas in usum venit. Quem numerum in Iudaeorum historia fabulari multum valuisse neminem latet; de septem fratribus qui cum matre animo constanti supplicium subierunt, Maccab. II 7 nobis traditur; et quantam vim Iudaeorum fabulae in christianas habuerint, demonstravit L. Ginzberg. [3])

Etiam apud Graecos hebdomas multum valuit (Phil. de opific. mundi I 90 p. 31 ed. Cohn τὴν δ' ἑβδομάδος φύσιν οὐκ οἶδ' εἴ τις ἱκανῶς ἂν ὑμνῆσαι δύναιτο παντὸς οὖσαν λόγου κρείττονα.

[1]) Ut autem Caesar septem Romanorum regum statuis suam addidit octavam, ut Sappho decima Musa nominata est, ita per iocum stultus quidam ad septem sapientes octavus additur Κόροιβος (Callim. frg. 307 Schn. ἑπτὰ σοφοὶ χαίροιτε· τὸν ὄγδοον ὥστε Κόροιβον οὐ συναριθμέομεν) aut Stertinius (Hor. sat. II 3, 296).

[2]) Cf. Dieterich, Abraxas p. 47. 105. Usener, Sintfluthsag. p. 242. Diels, Sibyllin. Blätt. p. 40 sq.

[3]) Die Haggada bei den Kirchenvätern und in der apokalyptischen Litteratur. (Monatsschr. f. Gesch. u. Wissenschaft d. Judent. 1898/99.) Cf. etiam Landau, Zeitmärchen und Märchenzeit (Beil. z. Allg. Zeit. 1900 n. 127.)

I 99 p. 33 τοσοῦτο δ' ἐν ἑβδομάδι πέφυκεν εἶναι τὸ ἱεροπρεπές, ὥστ' ἐξαίρετον ἔχει λόγον παρὰ τοὺς ἐν δεκάδι πάντας ἀριθμούς). praecipue in Apollinis cultu. [1]) Hebdomas Apollinis sacra erat (Plutarch. de ε delph 17 ἡ γὰρ ἱερὰ τοῦ Ἀπόλλωνος ἑβδομὰς ἀναλώσει τὴν ἡμέραν πρότερον ἢ λόγῳ τὰς δυνάμεις αὐτῆς ἁπάσας ἐπεξελθεῖν. Quaest. conv. IX 3, 1, 4 ἡ γὰρ ἐννεὰς δήπου ταῖς Μούσαις, ἡ δὲ ἑβδομὰς τῷ Μουσηγέτῃ προσκεκλήρωται. Hesiod. Op. 770

ἑβδόμη ἱερὸν ἦμαρ.
τῇ γὰρ Ἀπόλλωνα χρυσάορα γείνατο Λητώ.

Et scholiasta (Poet. Graec. min. ed. Gaisf. II (Lipsiae 1823) p. 419, 10 adnotat τὴν δὲ ἑβδόμην καὶ ὡς Ἀπόλλωνος γενέθλιον ὑμνῶν, διὸ καὶ Ἀθηναῖοι ταύτην ὡς Ἀπολλωνιακὴν τιμῶσι δαφνηφοροῦντες καὶ τὸ κανοῦν ἐπιστέφοντες καὶ ὑμνοῦντες τὸν θεόν. [2]) Lyd. de mens. II p. 33, 8 W. = Orph. fragm. 148 Abel οἵ γε μὴν Πυθαγόρειοι τῷ ἡγεμόνι τοῦ παντὸς τὴν ἑβδόμην ανατίθενται. τουτέστι τῷ ἑνί, καὶ μάρτυς Ὀρφεὺς λέγων οὕτως· ἑβδόμη, ἣν ἐφίλησεν ἄναξ ἑκάεργος Ἀπόλλων. Ἀπόλλωνα δὲ μυστικῶς τὸν ἕνα λέγεσθαι προειρήκαμεν [3]). Phil. de opific. mundi I 100 p. 34 ed. L. Cohn μόνος δ' ὡς ἔφην ὁ ἑπτὰ οὔτε γεννᾶν πέφυκεν οὔτε γεννᾶσθαι. δι' ἣν αἰτίαν οἱ μὲν ἄλλοι φιλόσοφοι τὸν ἀριθμὸν τοῦτον ἐξομοιοῦσι τῇ ἀμήτορι Νίκῃ καὶ Παρθένῳ. ἣν ἐκ τῆς τοῦ Διὸς κεφαλῆς ἀναφανῆναι λόγος ἔχει, οἱ δὲ Πυθαγόρειοι τῷ ἡγεμόνι τῶν συμπάντων. Censorin. de die nat. 14, 13 (Hultsch): *plerique duos istos numeros subtiliter discreverunt dicentes septenarium ad corpus, novenarium ad animum pertinere; hunc medicinae corporis et Apollini adtributum, illum Musis.* Neque desunt inde orta cognomina Apollinis ἑβδόμειος, ἑβδομαγενής, ἑβδομαγέτης (Procl. in Tim. III 200 C. p. 479 Schn. καὶ τῷ Ἀπόλλωνι τὴν ἑπτάδα ἀνεῖσαν, ὡς συνέχοντι πάσας τὰς συμφωνίας . . . . διὸ καὶ ἑβδομαγέταν ἐκάλουν τὸν θεόν, καὶ τὴν ἑβδόμην ἱερὰν ἔλεγον τοῦ θεοῦ. [4]) C. I. Gr. I n. 463 ἱερὸν Ἀπόλλωνος ἑβδομείου . . . . .) Apollinis dies natalis putatur apud

[1]) Cf. Kroll, Antiker Aberglaube, 278. Heft d. Samml. Virchow-Holtzendorf. Hamburg 1897 p. 37 sq. Roscher, Philol. LX (1901) p. näher 91 adn. 17. p. 101 adn. 35 b. p. 360 sq. Hermes XXXVI (1901) p. 488.

[2]) Cf. A. Mommsen, Delphika p. 282 sq. 284.

[3]) Cf. Lobeck, Aglaopham. 428.

[4]) Cf. Lobeck l. l 434 a.

Delphos septimus mensis Βυσίου (Plutarch. quaest. gr. 9 ἐν τῷ μηνὶ γὰρ τούτῳ χρηστήριον ἐγίγνετο καὶ ἑβδόμην ταύτην νομίζουσι τοῦ θεοῦ γενέθλιον καὶ πολύφθοον ὀνομάζουσιν); apud Atticos et Delios septimus Θαργηλιῶνος: Diog. Laert. III 2 καὶ γίνεται Πλάτων, ὥς φησιν Ἀπολλόδωρος ἐν χρονικοῖς, Θαργηλιῶνος ἑβδόμῃ, καθ᾽ ἣν Δήλιοι τὸν Ἀπόλλωνα γενέσθαι φασί. Confer etiam Schol. Laur. in Aeschyl. Sept. 783 Kirchh. Plutarch. quaest. conv. VIII 1. 2. 1 Ἀπόλλωνος γὰρ ἀμφοτέρους ἑορτῇ γενέσθαι, τὸν μὲν (sc. Platonem) γὰρ Θαργηλίοις Ἀθήνησι, τὸν δὲ (sc. Carneadem) Κάρνεια Κυρηναίων ἀγόντων. apud Cyrenaicos septimus Καρνείου (Plutarch. l. l.): apud Antiochenos septimus Ἀρτεμισίου (Liban. or. I p. 236 R.[1]) Atque Apollinis die natali Pythia primum fata esse fertur Schol. Pind. Pyth. p. 297 Boeckh. A. Mommsen. Delphika p. 282. Plutarch quaest. gr. 9). [Dionys. Halicarn.] Art. rhetor. V p. 243 ed. Reiske.[2]) Hebdomadem Pythagorei bonam valetudinem, tempus, solem, Minervam intellexerunt (Alexand. ad Aristot. Metaph. I 5 985 b 26) non aliter atque opinionem et tellurem dyadem esse censuerunt. Philolaus autem rationi hebdomadem adiudicavit (Theolog. Arithm. ed. Ast. Lipsiae 1817 p. 55)[3]). Confer etiam Proclum in Plat. Tim. III 168 C καὶ γὰρ ἡ μονὰς καὶ ἑπτὰς ἀριθμοὶ νοεροί τινες· ἡ μέν γε μονὰς αὐτόθεν νοῦς, ἡ δὲ ἑπτὰς τὸ κατὰ νοῦν φῶς. καὶ διὰ τοῦτο καὶ ὁ περικόσμιος νοῦς μοναδικός τε καὶ ἑβδομαδικός ἐστιν. Pythagorei ut multa e vetere populari religione deprompserunt, ita hebdomadem indidem sumpserunt, quamquam hanc in multa non popularia transtulerunt, e. g. cum chordarum lyrae septenarium numerum constituerent.[4] In Hippocratis scripta ab Alexandrinis receptus est libellus περὶ ἑβδομάδων, qui iam non graece, sed arabice exstat et in quem Galenus commentarium composuit. Cuius libelli principium est formam mundi eiusque partium sic ornatam esse, ut omnia hebdomadem exprimant[5]): esse igitur septem spatia vitae, sep-

[1]) Cf. Roscher. Philol. LX (1901) p. 362 adn. 5.

[2]) Cf. etiam Dittenberger. Syll. Inscr. Graec. n. 552, 7 II p. 242.

[3]) Boeckh. Philolaus p. 157. Zeller, Philos. d. Griech.[5] I p. 390.

[4]) Cf. Kroll l. l.

[5]) Cf. Phil. de opific. mundi I 98 p. 33 ed. Cohn ἐξ οὗ δῆλόν ἐστιν, ὅτι ἡ τῆς ἑβδομάδος οὐσία . . . ἀρχὴ καὶ συνελόντι φράσαι ἀσωμάτων ὁμοῦ καὶ

tem annualia tempora etc. [1]) Nonne ad Varronis quoque Hebdomades, quarum in libro primo de vi hebdomadis actum erat, [2]) sacer hic numerus magni fuit momenti? Neque huc non referendae sunt septem Lesbides quae sidera factae a Conone Alexandrino astrologo in unum sidus 'Berenicae caesariem' coniunctae sunt. [3]) Apollonius Tyaneus septem discipulos habet quibus semper familiariter utitur (Philostrat. vit. Apollon. I 18). Neque licet praeterire τοὺς ἑπτὰ ἐπὶ Θήβας quibus Thebae cognomen ἑπτάπυλος debent [4]), quos una cum septem chordis lyrae et septem pleiadibus Aristoteles affert, ut Pythagoreos refutet, Metaphys N 6 1093 a 13 sq.: ἀλλὰ διὰ τί αἴτια ταῦτα; ἑπτὰ μὲν φωνήεντα, ἑπτὰ δὲ χορδαὶ ἡ ἁρμονίαι, ἑπτὰ δὲ αἱ πλειάδες, ἐν ἑπτὰ δὲ ὀδόντας βάλλει . . . ἑπτὰ δὲ οἱ ἐπὶ Θήβας. ἆρ' οὖν ὅτι τοιοσδὶ ὁ ἀριθμὸς πέφυκεν, διὰ τοῦτο ἢ ἐκεῖνοι ἐγένοντο ἑπτὰ ἢ ἡ πλειὰς ἑπτὰ ἀστέρων ἐστίν; ἢ οἱ μὲν διὰ τὰς πύλας ἢ ἄλλην τινὰ αἰτίαν . . . . Iam Pherecydes et Hellanicus in huius urbis septem portas inquisiverunt et ex hoc tempore multi usque ad Nonnum Dionys. V 70 sq. nomina septem portarum interpretari conati sunt: e Niobae filiis has nominatas esse, hebdomadem lectam esse secundum septem chordas lyrae, utpote quam primus lyricen Amphion a Mercurio acceperit, aut secundum septem planetas, id quod septem chordis lyrae recentius est, quia harmonia sphaerarum harmoniam lyrae imitatur. Atque etsi septem Argivorum duces quorum ad impetum arcendum Thebae septem portas habere dicuntur, poetae ingenio debentur, tamen haud parvi momenti est, quod posteriores nomina quidem ducum variare et alia substituere non veriti sunt, sed hebdomadem eorum nunquam labefactarunt. Similem in modum alia quoque res

σωμάτων. Favonius Eulogius 'disputatio de somnio Scipionis' (ed. Holder, 1901) p. 7, 28: *hebdomaš . . . multum in rerum natura dominatur.* Anatolius περὶ δεκάδος καὶ τῶν ἐντὸς αὐτῆς ἀριθμῶν ed. Heiberg (Mémoire lu au congrès d'Histoire des Sciences Paris 1900) Macon 1901 p. 13.

[1]) Harder, Rhein. Mus. XXXXVIII (1893), 433 sq. Ilberg in Griechische Studien, H. Lipsius dargebr. Leipzig 1894 p. 22. sq.

[2]) Ritschl, Opusc. III p 452. Wachsmuth, Einleitung in d. Stud. d. alt. Gesch. (1895) p. 210 adn. 1.

[3]) Tuempel, Philol. XXXXVIII (1889), 99. 129 sq. et in Roscheri lex. myth. s. v. Lesbierinnen.

[4]) Cf. de Wilamowitz, Hermes XXVI (1891) p. 191 sq.

quae certe firma stabat, tractata est, dico duodecim qui vocantur deorum systema. Numerus duodecim amplificatus et abbreviatus denique fere ut vocabulum technicum usurpatus est nullo reputante certum in hoc vocabulo inesse numerum qui plerumque non iam conveniret.[1])

Quomodo igitur hebdomadem sapientium interpretabimur? Hirzel, der Dialog II p. 133, quem Wulfius 1 l. p. 8 et 9 = 170, 171 sequitur, haec dicit: „Ein festes Mass musste natürlich dem Anwachsen dieser Weisenschar gesetzt werden; ein solches war aber auch längst gegeben in der Siebenzahl der Heliossöhne, die in der Vorstellung eines alten Mythos ebenfalls als die Weisesten ihrer Zeit hafteten (Pind. Olymp. VII 71 ἔνθα Ῥόδῳ ποτὲ μιχθεὶς τέκεν (Sol) ἑπτὰ σοφώτατα νοήματ' ἐπὶ προτέρων ἀνδρῶν παραδεξαμένους παῖδας). Nichts anderes als die neuen Heliossöhne einer jüngeren Zeit sind die sogenannten Sieben Weisen". At illo tempore quo septem sapientes mea quidem sententia collati sunt, certissime fabula a Pindaro[2]) exhibita septem sapientium Solis filiorum neque ansam catalogi septem sapientium constituendi dare poterat neque hac opus erat. Ut hi in re publica versati viri laconicis dictis sapientes quoque sese praestiterunt et iam inter aequales magna auctoritate valuerunt, sic eo magis, postquam mortem obierunt, celebrati in sapientium catalogum consociati sunt. Quod eorum hebdomas constituta est aeque atque Soli hebdomas sapientium filiorum addicta est, luculento argumento est, quantum inveterata popularis religio valuerit. Hebdomas igitur sapientium non ab hebdomade Solis filiorum ducta est neque invicem, sed utraque uno e fonte prodiit.

[1]) Lehrs, Popul. Aufs. p. 235 sq.

[2]) Cf. etiam Diod. V 56 Ἥλιον δὲ κατὰ μὲν τὸν μῦθον ἐρασθέντα τῆς Ῥόδου τήν τε νῆσον ἀπ' αὐτῆς ὀνομάσαι . . . καὶ γενέσθαι τοὺς κληθέντας ἀπ' αὐτοῦ Ἡλιάδας, ἑπτὰ τὸν ἀριθμόν. . . .

Reliqua propediem edentur in Breslauer philologische Abhandlungen vol. IX fasc. I.

Vita.

Natus sum Josephat Mikołajczak Golae in vico Posnaniensi pagi Gostyniensis anni 1875 die V mensis Octobris patre Francisco, matre Catharina quae puero sex annorum praematuro fato erepta est. Fidei addictus sum catholicae. Primis litterarum elementis imbutus autumno a. 1886 septimam in classem gymnasii Lesnensis quod de clarissimo eius rectore 'Comeniusgymnasium' vocatur, receptus sum. Hic egregia disciplina usus facere non possum quin hoc loco debitas gratias agam praeceptoribus meis, viris magna doctrina insignibus.

Testimonio maturitatis instructus vere a. 1896 Vratislaviensem Litterarum Universitatem adii in humanitatis studium incubiturus. Per duodecim semestria scholis interfui virorum illustrissimorum:

Baeumker (nunc Bonnensis), Bobertag, Ebbinghaus, Elster (nunc Berolinensis), Foerster, Freudenthal, Koch, Kroll (nunc Gryphiswaldensis), Marx (nunc Lipsiensis), C. F. W. Mueller, Nehring, Norden, Rossbach †, Skutsch, Stern, Vogt, Wuensch, Zacher.

Seminarii regii philologici sodalis ordinarius per octo semestria fui moderantibus Foerstero, Marxio, Nordeno, Skutschio, Rossbachio †. Praeterea aditum benigne mihi concesserunt ad exercitationes seminarii archaeologici Foerster et Rossbach †; philosophici Baeumker et Freudenthal; slavici Nehring; theodisci Vogt.

Quibus viris omnibus optime de me meritis iustas ac debitas ago gratias, maximas vero Riccardo Foerster, qui singulari benevolentia studia mea rexit neque unquam opera et consilio mihi defuit. Nec minore pietate mihi colendi sunt Freudenthal, Kroll, Marx, Nehring, Norden, Skutsch, Wuensch, quibus me non ingratum fore discipulum spondeo.

Eis illustrissimis viris qui mihi nonnulla quaerenti per litteras benigne responsum dederunt, hoc quoque loco gratias ago: Bethe, Dilthey, Martini, Reitzenstein, Staehlin, Zacher.

Lubens semper recordabor philologorum sodalicium, in quo fructuosum ac dulce carorum amicorum commercium mihi contigit.

Theses.

1. In Musaei de Herone et Leandro carmine v. 5 Diltheyi coniectura Schwabio probata οἰχόμενον improbanda codicumque lectio νηχόμενον retinenda est.
2. Iuliani Apostatae vultum certo agnoscendum esse in imagine pro S. Petro habita, quae Acherontiae in summo aedis cathedralis fastigio visitur, Sal. Reinach, Rev. archéol. 1901 I p. 337 tab. IX—XI iniuria contendit.
3. Ut Homerus Hesiodusque non solum Chalcide in urbe Euboica certantes ficti sunt, sed etiam in insula Delo (Hesiod. frg. 244 Rz. Crusius, Philol. LIV (1895) p. 717), ita Hesiodus victor tripodem non solum Musis Heliconiis dedicavit, sed etiam Apollini Delphico.
4. Falsa est opinio Stackelbergii, Graeber der Hellenen p. 27 in pyxide quadam Musei Nationalis Parisini (ibid. tab. XXXII. Wiener Vorlegebl. (1888) tab. VIII n. 7) eum qui ad domus portam stat, Cecropem esse sponsam suam exspectantem; ianitorem eum intellegendum esse censeo.
5. Propertii versum *'fallax Tantaleo corripere ore liquor'* (IV 11, 24) M. Rothstein perperam interpretatus est; tantum abest, ut *corripere* pro infinitivo habeam, ut codicum lectionem *corripiare* poetae reddendam censeam.
6. In vasculo Petropolitano (Stephani, Compte-Rendu pour 1861. Catal. n. 1807) quod depictum est in Wiener Vorlegebl. Ser. A tab. XI, currus non ad Eridem et Themidem pertinent, ut L. Bloch 'Die zuschauenden Götter in den rothfigurigen Vasengemälden des malerischen Stiles' Lips. 1888 p. 14 censet, sed ad Iunonem, Minervam, Venerem.
7. Diodori fragmentum IX 5, 1 ad Periandrum spectare et cum fragmento IX 7 coniungendum esse censeo.

Druck von Max Schmersow vorm. Zahn & Baendel, Kirchhain N.-L.